

Völgyi Zoltán

A különleges műveleti erők funkcionális elődei a magyar hadtörténelemben

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.E.64

Rezümé:

Magyarországon a különleges műveleti feladatokat az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár végzi. A dandár történetét áttekintve konkrétan meghatározhatóak az elődszervezetek, melyek átalakításából kialakult a jelenlegi szervezet. Az úgynevezett historikus elődök bemutatása mellett tanulmányomban arra keresek választ, hogy a származással összefüggő kapcsolatokon kívül létezik-e a magyar hadtörténelemben olyan reguláris szervezet, amely a feladatvégzés tekintetében hasonlóságot mutat a különleges műveleti erőkkel. Ehhez elsősorban a Magyar Honvédség különleges műveleti doktrínája által megfogalmazott feladatrendszert veszem alapul és ebből kiindulva igazolom a párhuzamot a régmúlt korok katonái és a jelenlegi magyar elit alakulat között.

Kulcsszavak:

Különleges erők; különleges felderítés; közvetlen műveletek; nem hagyományos hadviselés; katonai segítségnyújtás; hadtörténelem.

Völgyi, Zoltán

Functional Predecessors of the Special Forces in Hungarian Military History

Abstract:

In Hungary special operations tasks are carried out by the HDF 2nd „vitéz Bertalan Árpád” Special Operation Forces Brigade. A quick skim of the regiment’s history reveals the predecessor organisations out of which the regiment was formed. By introducing the historic origins the author attempts to answer the question whether there has been a regular unit in the Hungarian military history that, in reference to its tasks, shows similarity with special operation forces. For this the author takes as foundation the tasks listed in the Special Operations Forces Doctrine of the HDF and proves the parallel that exists between soldiers of a past age and of an elite military unit of the present.

Key words:

Special Forces; special reconnaissance; direct action; unconventional warfare; foreign internal defense; military history.

A különleges műveleti alakulatok a haderők elitjeként számon tartott katonai szervezetek. Az ilyen típusú kötelékek megalakítását, kiképzését, működését kiemelt figyelemmel kezeli a katonaszakma és a civil társadalom egyaránt. Különleges egységek tagjának lenni az egyén részéről büszkeséget, a társadalom és a honvédelem oldaláról megbecsülést, egyfajta presztízst jelent, ami egyaránt feltételez vezetői, közösségi és egyéni elvárásokat.

A különleges csoportokat az első világháború óta a stratégiai fontosságú, kiemelt veszélyességi fokú feladatok végrehajtására alkalmazzák. Ezért komoly elvárás velük szemben az ilyen jellegű feladat-végrehajtáshoz szükséges magas fokú fizikai, egészségügyi és mentális felkészültség. A kiválasztás és felkészítés során különösen fontos szem előtt tartani az extrém stressz-terhelés pszichikai károsodásmentes elviselését, ugyanis „... *a rendvédelmi és a honvédelmi állomány körében jelentkező, őket terhelő váratlan, kiszámíthatatlan feladatok és kihívások rendkívülien megnövelik fizikai és pszichikai igénybevételüket. Ezek hatására pedig az arra hajlamos személyi állomány körében nagy valószínűséggel nő az előre nem*

látható egészségkárosodás és azok előfordulásának kockázata. Végül e körülmények meghatározhatják nemcsak az állomány túlélőképességét, hanem akár a veszélyhelyzetben, akár normál körülmények között jelentkező feladataik teljesítését is.” (Bolgár Judit 2013, 33.)

A felső vezetéstől eredő elvárásokon kívül az alakulatok hatékony működését jelentős mértékben befolyásolja az úgynevezett közösségi elvárás, ami a csoporton belüli bajtársiasság, együttműködési igény, empátia fejlesztését jelenti. (Völgyi Zoltán 2017, 92.) Egyéni szintű elvárásként definiálható a csoport tagjai által saját magukkal szemben támasztott megfelelési vágy, ami a belső motiváció emelkedett szintjét jelenti. A többszintű elvárás a különleges erők katonáit a szokatlan körülmények között tapasztalható, bizonytalan kimenetelű helyzetekben is a minőségi feladatvégzésre ösztönzi. Ez azonban mind egyéni, mind csoport és társadalmi szinten jelentős energia-befektetést igényel a hatékony megvalósítás érdekében. (Jobbágy Zoltán 2010, 155–156.)

Igaz, hogy a különleges műveleti feladatok célja és formája a XX–XXI. század során többször is változott, azonban az ún. *elit alakulatokat* mindig a feladat jellege és a megszokottól eltérő harceljárásaik különböztették meg a hagyományos katonai alakulatoktól. (Knie C. J. 2002, 2–4.) A különleges műveleti katonák egyes műveletekben való szerepe megkérdőjelezhetetlen volt, feladat-végrehajtásuk során hadműveleti fontosságú akciók végrehajtását várták és várják tőlük.

A *megszokottól eltérő harceljárás* a magyar hadtörténelemben nem szokatlan fogalom, hiszen őseink mentalitását és leleményességét több külföldi katonai szakíró is méltatta az idők folyamán. Az elismerések szinte minden esetben a furcsa, megszokottól eltérő harcmodornak, a gyakran megmagyarázhatatlan sikereknek szóltak.

Tanulmányomban a történelmi magyar, vagy magyar vonatkozású kötelékek közül azokat emelem ki, amelyek a hagyományostól eltérő, az elit alakulatokra jellemző reguláris szervezettséggel működtek. A történelmi elemzések kapcsán bemutatott katonai szervezetek természetesen nem tekinthetők teljes mértékben a különleges erők elődeinek, azonban az alkalmazás jellegében, vagy a jellegzetes harceljárások tekintetében találunk hasonlóságokat. Céлом a jelenlegi különleges műveleti egységek és a magyar hadtörténelemben jelentős szerepet játszó kötelékek közötti párhuzam bemutatása.

A különleges műveleti erők

Ahhoz, hogy a magyar hadtörténelem különleges rendeltetésű katonai szervezetei és a mai különleges erők között az előzőekben meghatározott feladatvégzéshez kötődően párhuzamot vonhassunk, feltétlenül ismerni kell a különleges műveleti erőkre vonatkozó jelenlegi szabályzókból e tekintetben meghatározott jellemzőket. A hadtörténelemben fellelhető különleges erők beazonosításához a Magyar Honvédség különleges műveleti doktrínája (továbbiakban doktrína) által megfogalmazott, a feladatvégzés jellegére vonatkozó kitételeket vettem figyelembe. Eszerint a különleges műveleteket kis kötelékek hajtják végre. A műveletek jellemzői:

- A célirányosság (a stratégiai, vagy hadműveleti tevékenység).
- A támadó jelleg.
- Erőkoncentráció (egy helyre történő összpontosítás).
- Erősokszorozó tényező (a hagyományos erőkhöz képest nagyobb pusztítást végez).

- Erők és eszközök gazdaságos alkalmazása – kiemelt feladatok végrehajtása.
- Mozgékonyosság.
- A vezetés egysége.
- Információ és fizikai védelem.
- Meglepés.
- Egyszerűség.

A doktrína alapján a különleges műveletek végrehajtására alkalmazott állomány feladatvégzésének célja a stratégiai, hadműveleti szintű tevékenység, amit kiemelt célpontok elleni, kiemelt kockázati szintű tevékenység jellemez. Ebből kifolyólag a feladatot végrehajtó állomány és annak felszerelése a hagyományos feladatellátást végző katonai alegységeknél speciálisabb, ezen kívül sikertelenségük, esetleges elvesztésük nagyobb kockázatot eredményezhet stratégiai szinten. Mindezek miatt az említett jellegű műveletekre jellemző a messzemenőig részletes tervezés, a körültekintő telepítés, a speciális felszerelés használata. A végrehajtó állomány esetében pedig nélkülözhetetlen a rejtett, vagy fedett jelleg miatt az elszigetelt feladat-végrehajtásra való képesség, ami megfelelő szintű kiképzéssel, felkészüléssel erősíthető (Magyar Honvédség különleges műveleti doktrína 2014, 1-5 – 1-6.). Azért is kiemelt fontosságú a felkészítés, mert a különleges erők katonái a döntéseiket az ellenséges vonalak mögött, és akár interkulturális közegben kell, hogy meghozzák. (Szekeres György 2012, 466.)

A doktrína a végrehajtás jellegén kívül megnevez négy, kimondottan a különleges erőkre jellemző, egymástól jól elhatárolható konkrét feladatcsoportot is. Ezek a következők:

- a különleges felderítés, megfigyelés;
- a közvetlen műveletek;
- a nem hagyományos hadviselés végrehajtása;
- a katonai segítségnyújtás.

A tanulmány további részében e feladatokra koncentrálna keresek párhuzamot a magyar hadtörténelemben egykor bizonyítottan létezett katonai szervezetek és a különleges műveleti feladatokat ellátó jelenlegi **dandár** között. Természetesen a hadászati, harcászati célok és eszközök is nagymértékben megváltoztak a történelem során. Ha azonban pusztán a feladat-végrehajtás jellegét és a felsorolt feladatcsoportokat vesszük figyelembe, akkor több részleges, vagy akár teljes megfelelést is találunk a régi korok és napjaink harcosai között. A hasonlóságok vizsgálata során olyan kötelékeket veszek górcső alá, amelyeket a történelem során *elit* elnevezéssel illettek, vagy valamilyen okból kifolyólag különlegesnek tartottak.

A különleges műveleti erők elődei a magyar történelemben

Jelenleg a Magyar Honvédségben a különleges erők feladatainak végrehajtását az *MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár* állománya végzi. A történelmi elődök és a dandár feladatai közötti párhuzamot két szempontból vizsgálhatjuk. Kézenfekvőbb és egyszerűbb a historikus, eredet szerinti feltárás, ami a dandár jogelődjeinek bemutatását jelenti. Ezt érdemes kiegészíteni más, a magyar hadtörténelem során fellelhető funkcionális jellegű kapcsolatok bemutatásával.

Az elődszervezetek historikus, eredet szerinti feltárása

Az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltesű Dandár 2016 januárjában az *MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj*¹ és az *MH 88. Könnyű Vegyes Zászlóalj* állományának fúziójával alakult meg. A hivatalos honlap szerint mindkét alakulat saját jogelődjének az 1939. október 1-jén megalakult *1. Honvéd Ejtőernyős Zászlóaljat* tekintette, amely az alapító parancsnok 1941. április 12-ei halála után szintén Bertalan Árpád nevét vette fel.

A zászlóalj II. világháború utáni megszüntetését követően annak feladatait az 1950-ben létrehozott ejtőernyős zászlóalj vitte tovább, amely 1962-ben Szolnokra diszlokált. Ezután 1990-ben felvette gróf Bercsényi László nevét. Az alakulat 2005-től MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj néven – az addigi felderítő feladatok elvégzése helyett – különleges műveleti képességek fejlesztését tűzte ki célul. (Bodoróczki János 2013, 7.) Ettől az évtől beszélhetünk hivatalosan különleges műveleti csoportok létezéséről Magyarországon.

Az előzőek alapján az első közvetlen kapcsolat a különleges műveleti erők és a történelmi elődök között eredet tekintetében az 1. Honvéd Ejtőernyős Zászlóaljhoz kötődik.

Amennyiben a különleges műveleti képesség és a magyar történelem során harcoló reguláris alakulatok közötti, eredettől független kapcsolatot keresünk, akkor elsősorban a különleges műveleti tevékenység meghatározásában markánsan megjelenő, a hagyományostól eltérő harceljárásokra érdemes koncentrálni. Hagyományosnak tekinthetők az adott korban a legelfogadottabb, leggyakrabban használt és a kiképzések céljaként meghatározott harceljárások. A nem hagyományos harceljárások egy-egy alegységre vonatkozó speciális feladat végrehajtásához szükséges, meglepetést okozó műveletet, vagy műveletsort jelentik.

A hagyományostól eltérő harcmodor a magyar hadtörténelemben fellelhető leírások szerint több reguláris szervezetszerű csapatnál is kimutatható. A szó szoros értelmében nem kimondottan regulárisnak tekinthető lovas őseink harcmodora jelentősen különbözött a nyugati civilizáció haderőinek harceljárásaitól, ami a történetírók tanúsága szerint sok esetben kivívta parancsnokaik elismerését. Ez a típusú taktika, az úgynevezett portyázó harcmodor később a valóban reguláris szervezetszerű huszárokra is jellemző volt. Különleges műveleti kontextusban tehát a huszárság vizsgálata egyértelműen szükséges, mert az adott korban a hagyományostól jelentősen eltérő harcmodort folytattak.

A huszárok által végrehajtott feladatok főleg az I. világháború második felében, az úgynevezett állásháborúban váltak lehetetlenné. Ekkor kezdődött el egy új csapatnem létrehozásának gondolata Magyarországon, példának véve a nemzetközi szinten már kialakított fegyvernemeket. Kezdetben gránátosok, a későbbiekben az ejtőernyősök bevetését tervezték, akik az információszerző tevékenység mellett bizonyos fontos célpontok katonai egységek megsemmisítését voltak hivatottak végrehajtani. Az említetteken kívül bemutatom az elit jelzővel illetett hegyi csapatokat és az I. világháborúban fontos szerepet játszó rohamcsapatokat² is.

¹ Az MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj jogelődje a 3100 hadrendi számozású MN Mélységi Felderítő Zászlóalj (MFZ). Ennek átalakításával alakult ki először az MH Bercsényi László MFZ. Az alakulat feladatrendszerének változásainak hatására volt időszak a '90-es évek elején, amikor a végreható csoportokat nem mélységi, hanem különleges felderítő csoportoknak (KFCS) nevezték.

²² Megjegyzendő, hogy 100 évvel ezelőtt *Bertalan Árpád* is egy ilyen rohamcsapat parancsnokaként vett részt a 10. 24-ei áttörésben és vitézi helytállásával vívta ki a sikert, maga számára pedig a vitézséget.

A doktrínában meghatározott feladatok szerinti összehasonlítás

A továbbiakban a doktrína által meghatározott feladat-végrehajtásra vonatkozó kitételek alapján keressük párhuzamot az előzőekben bemutatott, a magyar hadtörténelemben egykor fontos szerepet betöltő katonai egységek és a mai különleges erők közötti funkcionális kapcsolat igazolására.

Elsőként a történelem során kevésbé jellemző nem hagyományos hadviselés végrehajtása és a katonai segítségnyújtás, majd az információszerző és közvetlen műveletek szerinti tevékenységek körében keressük funkcionális rokonsági bizonyítékokat a régi korok egyes katonai szervezetei, és a különleges műveleti alakulatok között.

a) Katonai segítségnyújtás alkalmazása

A doktrína megfogalmazása szerint *nem hagyományos hadviselésen* az idegen elnyomás alatt élő civil lakosság irreguláris kiképzését értjük. A katonai segítségnyújtás alkalmazása esetén a különleges műveleti erők katonái a „... befogadó nemzet biztonsági erőinek szakmai tanácsadásával, felkészítésével és kiképzésével vesznek részt”. (Magyar Honvédség különleges műveleti doktrína 2014, 2-8.)

A doktrína megfogalmazásában mindkét feladatcsoport idegen országok támogatását jelenti, nem csupán közvetlen harcérintkezések megvalósításával. Ilyen esetekben a különleges műveleti erők hasznossága a szakértői tanácsadásban, kiképzésben nyilvánul meg. Az említett két képességet a modern hadviseléssel szoros összefüggésben álló politikai, vallási viszonyrendszerek alakították ki és tették indokolttá alkalmazását. (Magyar Honvédség különleges műveleti doktrína 2014, 2-9.) A tevékenység értelmezése korunkban válik szét két feladattípusra, a történelem során nehezen választhatók el egymástól.³

Hasonló jellegű tevékenységek a magyar történelem során a huszárokhoz köthetők. Fontos különbség azonban, hogy ez nem reguláris keretek között a befogadó országok erői, vagy elnyomott kisebbségek kiképzésében valósult meg. A párhuzam megemlítése a tanulmány szempontjából azonban érdekes adalék, hiszen a külföldi kiképzések harceljárásokra és azok szervezetszintű megjelenítésére vonatkozó tevékenységeket takarnak, melyek jellegzetes elemei a különleges műveleti erőknek is. Az említett kiképzések olyan modern harctevékenységek fejlesztésére, kialakítására irányultak, mellyel hadászati változásokat értek el a kiképzésben részesülő haderők.

A legismertebb kiképzői és tanácsadói tevékenységet végző huszárparancsnok a 2016 januárjáig a Magyar Honvédség különleges műveletekre kiképzett alakulatának névadója, Bercsényi László huszár altábornagy volt. Franciaországban megalakította az ott lévő huszárkülönítményből az első huszárezredet, amit a későbbiekben hét huszárezreddé fejlesztettek fel. A Bercsényi nevét máig viselő *Első Huszár Ejtőernyős Ezred* (1er Régiment de Hussards Parachutistes – 1er RHP) teremtette meg a francia haderő könnyűlovasságának alapjait. Bercsényi előtt is létezett huszárság a francia hadsereg kötelékében, azonban azok kizárólagosan magyar huszárokból verbuválódtak. E csapatok megalakítása Vetési Kőkényesdi László, valamint Ráttky György nevéhez kapcsolódik Franciaországban XIV. Lajos idejében.

³ A két feladatcsoportot egyben tárgyalom, mivel mindkettő idegen országokban történő tanácsadói feladatot jelent.

Franciaország mellett a korabeli országok haderőiben a huszárok szerepe egyre jobban felértékelődött. Ez leginkább a magyar huszárok harci tapasztalatai elterjedésének és kiképzői munkájuk eredményének tekinthető. I. Frigyes porosz király is meggyőződött a huszárok harceljárásainak hatékonyságáról a porosz–osztrák háborúk során. Ennek nyomán szervezett huszárcsapatokat 1721-ben. Ehhez azonban szüksége volt magyar katonákra, akik megfelelő kiképzésben részesítették a különleges feladatokra szánt alegységeket. A Mária Terézia számára készített korabeli jelentések tanúsága alapján a bécsi porosz követség tudatosan toborozta a magyar huszártiszteket. Angliában 1758-ban állították fel az első huszárezredet porosz mintára, külföldi katonák igénybe vétele nélkül. Az orosz huszárok kiképzésében is magyar katonák tevékenykedtek. Ez leginkább Máriássy Ádám kuruc kapitánynak köszönhető, aki a szabadságharc leverése után II. Rákóczi Ferenc katonái közül toborzott huszárokat kiképzőként és a felállított 7. huszárezred magjaként alkalmazta. A jól kiképzett orosz csapatokból verbuvált a svéd királyi hadsereg, amelynek tagjai között 450 magyar huszárt tartottak számon. Az észak-amerikai könnyűlovasság kialakításában is jelentős szerepet juttatnak a magyar huszároknak. Nevezetesen Ifj. Kováts Mihály ezredes kiképzői munkáját említik meg, aki egyaránt szolgált a monarchiabeli, a Bercsényi-féle francia és a porosz huszárságban is, majd 1777-től vett részt a függetlenségi háborúban. (Zachar József 2000, 62–83.)

Az 1848-as szabadságharc hősei között is találunk külföldi hadseregek könnyűlovasságának felállításában, fejlesztésében tevékenykedő magyar katonát. A szabadságharc elbukását követően Bethlen Gergely Franciaországba, majd Olaszországba emigrált, ahol létrehozta a piacensai huszárok alakulatát. (Erstók János 2009, 43.)

b) Különleges felderítés, megfigyelés

A különleges felderítés, megfigyelés a felderítő-megfigyelő feladatok egyik speciális formája, amelyen a hadműveleti döntésekhez szükséges információk megszerzését értjük. Irányulhat meghatározott objektumokra, célszemélyekre, fegyverzeti elemekre, valamint terepadatokra, az ellenséges erők tevékenységére, adatgyűjtésre csapás előtt, alatt és után. (Magyar Honvédség különleges műveleti doktrína 2014, 2-4.) A XXI. század hadviselésében kiemelt jelentőséggel bír az információ megszerzése, amelynek bizonyos része csak és kizárólag a különleges műveleti katonák segítségével szerezhető be az ellenséges vonalak mögül. Az előzőekben felsoroltakon kívül irányulhat akár a helyi médiaszokások, akár kulturális jellemzők feltárására is. (Szekeres György – Pix Gábor 2006, 177.)

A felderítés és a megfigyelés kezdetektől fogva a hadviselés fontos része. A magyar huszárok ilyen irányú tevékenysége történelmi gyökerű, melynek kialakulása és megítélésének fontossága szempontjából elhanyagolhatatlan a nem reguláris szerveződésű felderítő, megfigyelő tevékenységek áttekintése. A magyar történelem során már a honfoglalás korában is említést tesznek erről a korabeli írások, melyek szerint a fizetett kémeken kívül a magyarokhoz csatlakozott kabar lovasok végezték a felderítő jellegű feladatokat. (Erstók János 2009, 7.)

A felderítőkre – azokban az időkben csakúgy, mint később – a gyors mozgékony volt jellemző, ennek pedig fontos feltételei a könnyűfegyverzet és a gyors lovak voltak. A könnyűlovasság ilyen jellegű feladatai a történelem során végig megmaradtak, a határvédelmi feladatok ellátásában már a XI. századi gyepűrendszer (határvédelmi figyelő szolgálat) kiépítése során és azt követően a XIII. századi nyugati harcmodor elterjedéséig.

A következő jelentős esemény a könnyűlovasok és a felderítés képességének a fegyvernemhez kötődésében a török fosztogatások idejére tehető. Az úgynevezett portyázó harcmodor átvétele, továbbfejlesztése a régi magyar lovas hagyományokból táplálkozva a horvát, rác harcmodorral keveredve alakította ki a huszárokra jellemző harctevékenységeket.

A felderítés első igazán nagy jelentőségű megvalósítása Hunyadi János téli hadjáratához kapcsolódik. 1443 októberében egészen a Balkán hegységig verte vissza a török sereget a könnyűlovasságból álló előhad. A siker egyik titka a határokat nagyon jól záró határvédelmi rendszer és az azok között a betörő törökök megállítására fenntartott, gyors lovakkal rendelkező könnyűlovasság kialakítása volt, amely meggátolta a törökök számára a csapatösszevonásokat érintő információgyűjtést. Ezen kívül segítette a győzelmet az is, hogy Hunyadi seregei pontos információkkal szolgáltak a hidak, utak gázlók, átjárók állapotáról, valamint a török csapatösszevonások helyszíneiről, melyeket az előhadban összegyűjtött és a nehézlovasság mellett járőröző csoportokat alkotó könnyűlovasság végzett. (Zachar József 2000, 12.)

A huszárság első nagy korszaka a XVI. század közepére tehető. Ennek gazdasági történelmi és harcászati okai egyaránt vannak. A mohácsi vész során a magyar nehézlovasság legnagyobb része odaveszett, amit a török fosztogatások és a folyamatos háborúskodás miatti gazdasági visszaesés súlyosbított, ugyanis a nehézfegyverzet beszerzése túlságosan drága volt. Ezen kívül bebizonyosodott, hogy a török ellen a nehézlovasok bevetése teljesen eredménytelen. Ennek oka – a nehézkes mozgáson kívül – a kiképzés jellegzetességének köszönhető egyéni megoldások hiánya, a hirtelen akciók egyéni szintű elhárításának képtelensége volt.

A török fosztogatások ellen – ismét visszanyúlva a történelmi jól bevált példákhoz – palánkok, megfigyelő helyek kialakításával határvédelmi rendszert alakítottak ki, melynek bázisát tüzérséggel védett raktárak szolgáltatták. Az előretolt állásokban ismét szerephez jutottak a könnyűlovasok, akiket már időnként huszároknak neveztek. (Zachar József 2000, 15.) Feladatuk a harcérintkezéseken kívül az információszerző tevékenység volt. Ezt a tevékenységet ismerték fel és használták ki az 1600-as évek végén a császári hadvezérek a török kiszorításakor. Szerintük a „... felderítésben, hírszerzésben [...] kétségtelenül a huszárok voltak a kor legjobbjai” (Zachar József 2000, 25.), azonban szervezett formában történő megjelenésük először a nehézlovassággal való közös hadtestekbe szerveződést követően került sor.

A huszárok ilyen jellegű tevékenységéről a XVIII. századi Francois Neufville, Franciaország marsallja is elismerően szólt az uralkodóhoz intézett 1705. október 20-ai jelentésében. Ebben meggyőződéssel állította, hogy 2–300 huszár mind a felderítés, mind a meglepés terén a csata kimenetelét is képes megváltoztatni. (Zachar József 2009)

A magyar huszárokról szóló első írásos emlék Mátyás korából származik és akkori alkalmazásuk több ponton is hasonlóságot mutat a jelenlegi doktrína megfogalmazásában látható különleges erők jellegzetességeivel. A magyar huszárok hadtörténelmi fontosságát bizonyítja több korabeli leírás is. Szerencsére pontos információt kaphatunk nemcsak a fegyverzet, ruházat, de a harcmodor, jellegzetességeivel kapcsolatban is Mátyás korától a török és Habsburg időkön keresztül az I. és II. világháborúig bezárólag.

A huszárcsapatok feladata a történelem során folyamatosan változott. Funkciójuk eleinte az ellenséges erőket megkerülve, azok háta mögé jutva ott minél nagyobb veszteség okozása, vagy könnyűlovas képességüket használva leszállás

kialakítása volt. A technikai fejlődéssel és a hadászati, harcászati változásokkal funkciójuk átalakult és a feladat-végrehajtás során egyre inkább az információszerző, felderítő tevékenység vált elsődlegessé. A világháborúk idején a lovasság, így a huszárság ilyen jellegű tevékenységének szerepe egyre csökkent, azonban az elitbe tartozó katonák hősiessége és feladatvégzésének minősége továbbra is megkérdőjelezhetetlen maradt.

Az első világháborút követően a trianoni megszorítások eredményeként a magyar felderítés elméleti tervezése hivatalosan főleg a lovas, gyalogos és kerékpáros csapatokra, valamint páncélos járművekre, motorkerékpárookra korlátozódott. A későbbiekben, 1937-ben megalakult az első, távolfelderítésre alkalmas repülőgép osztály (Zachar József 2000, 84.), amelynek feladatai között a már átnevezett hadászati felderítés szerepelt. Létrehozását igazolta a későbbi tapasztalat, mely szerint a földi hadászati felderítés ideje lejárt (Zachar József 2000, 131.), hiszen az ellenséges vonalak mögé frontális módon elégséges mélységben betörni lehetetlenné vált. A harcászati szinten működő felderítés feladatait átvették a páncélos csapatok.

Az úgynevezett elitalakulatoknak ezt a funkcióját Magyarországon a második világháború után vették át ismét. Ezt az akkor szervezett 62. Önálló Ejtőernyős Zászlóalj révén tervezték megvalósítani. A zászlóaljat mélységi felderítő és diverziós feladatok végrehajtására tervezték, azonban leginkább a diverziós feladatok szerepeltek kiképzésében. (Boda József – Ruszin Romulusz 2012, 91.) „... A tömegpusztító fegyverek front- és hadsereg (később hadtest-, illetve hadosztály-) szinten történő megjelenésével a katonai felső vezetés számára már az 1950-es évek második felétől világos volt, hogy létre kell hozni egy olyan különleges felderítő szervezetet, amely adott esetben képes lesz a katonai parancsnokok részére nagy mélységből adatokat szolgáltatni ezen fegyverek helyéről, állapotáról; és ha már más eszköz nem áll rendelkezésre, e különleges erővel késleltetni lehet azok alkalmazását, saját csapatuk megóvása érdekében.” (Boda József – Ruszin Romulusz 2012, 93.)

c) Közvetlen műveletek

A doktrína a közvetlen műveleteken a „... rövid idejű, korlátozott célú műveletek végrehajtását...” érti, melyek „... magukban foglalják a csoportok behatolását az ellenséges területre, a célpont (ok) támadását, majd a csoportok kivonását, illetve átcsoportosítását”. (Magyar Honvédség különleges műveleti doktrína 2014, 2-6 – 2-8.) Az eddigiekben bemutatott huszárság harcmodora alapvetően megfelel az előzőekben említett kitételeknek. Az alkalmazások során gyakran előfordult, hogy váratlanul az ellenséges erők kulcsfontosságú elemeit támadva akár hadműveleti szintű akció került végrehajtásra.

A doktrína a közvetlen műveletek felosztása során alapvetőnek tartja a beavatkozó műveleteket, azon belül is kiemelten kezeli a huszár harcmodorra is jellemző rajtaütések, lesállások megvalósítását. Természetesen a technika és a harcászat változásával a rajtaütések, lesállások kivitelezése is változásokon ment keresztül. Megmaradt azonban a harcérintkezés lényege, mely szerint lesből, védett helyről gyors és váratlan támadással lepik meg az ellenfelet.

A XVII. században a magyar huszárok előszeretettel alkalmazták a *martalékot*. A fogalom egy gyors mozgású, kis létszámú csoportot jelöl, amely magára vonva az ellenséges erők figyelmét, menekülést színlelve csalja az ellenséget az előre felállított leshelyhez. Bizonyos esetekben, ezt továbbfejlesztve, kettős *martalékot* vetnek be a következő metodikával.

Mivel a törökök egy idő után kipuhították a martalék-harcmodort, és színleg üldözőbe vették a kis csoportot, azonban a főerők a rejtekben megbúvó magyarokat kutatva járőröket küldtek szét. A felfedezés után a magyar második martalék névleg felvette a harcot, de aztán menekülést színelve a magyar seregek elé vezették a törököket. A seregek leshelyre telepítése is az elit alakulatoknál megszokott módon történt. A felfedezés elkerülése érdekében a terepismeretet kihasználva, ami információszerző tevékenység eredménye volt, a mozgás fedetten, főleg éjszaka történt, nappal pedig mocsarakban, erdős területeken húzták meg magukat. Az ilyen jellegű harctevékenységet csak kisebb csoportokban lehet megvalósítani, ez pedig rendkívül jó szervezést és összeköttetést feltételez. A leshelyhez érve egyesültek a csapatok és mindvégig fedésben maradtak. (Zachar József 2000, 22.)

A későbbiekben a szervezett harceljárások egyre kevesebb alkalmat adtak arra, hogy a magyar huszárok megvalósíthassák a rájuk jellemző harcmodort, a magyar virtus megjelenéséről azonban több alkalommal is beszámoltak még az első világháború csatáiban is. Ezek némelyike sikeres volt, azonban legtöbbjük a vártnál jóval kevesebb sikert, sőt több esetben kudarcot vont maga után. Ennek oka a technikai harcászati fejlődés és az állásháború kialakulása volt. Ezután a lovasság feladatai átértékelődtek. Leginkább a szárnyak védelme és az összeköttetések kialakítása, az egyes csapatrészek közötti rések kitöltése vált feladatukká. (Zachar József 2000, 112.)

A közvetlen műveletek feltétele, hogy kis létszámú csoporttal nagy kárt okozzon a támadás az ellenségnek, minél kevesebb saját erő elvesztésével. Az említett elvek az I világháború rohamcsapataira teljes mértékben jellemzőek voltak. A rohamcsapatok tagjainak feladata az ellenséges lövészárkok elfoglalása, és a gyalogság számára a szabad út biztosítása volt.

A magyar hadtörténetben a rohamcsapatok egyik legjelentősebb sikere a székelyföldi Magyaros-tető elfoglalása volt, 1917. március 7-én. A nagyon jól megtervezett és több alkalommal is begyakorolt támadás Breit József vezérőrnagy nevéhez kötődik, aki a precíz tervezésen kívül a hatékony végrehajtásban is példaként szolgál az utókor számára. A támadás sikere a rohamcsapatokon múltott. Az ő feladatuk volt, hogy megfelelő fedezet mellett az ellenséges árokba betörjenek és az árokharcra külön kiképzett alegységek elfoglalják az ellenség állásait. (Csikány Tamás 2011, 11–19.)

Az első világháború második részében kialakult állásháború hívta igazán életre a közvetlen műveletek fogalom kialakulását, hiszen az ellenség légi úton történő függőleges átkarolása jelentette a hadműveleti előny kialakítását. Ekkor még a technikai fejlettség nem volt megfelelő a hatékony végrehajtáshoz, mivel légi úton az állások mögé való bejuttatás lehetősége nagymértékben korlátozott volt.

A magyar hadtörténelemben az első ilyen jellegű kísérlet az 1936–37-es évhez kötődik, amikor is légi deszantolással az ellenség háta mögé gránátos csapatok kijuttatását tervezték. A gránátosok kiválasztását és felkészítését rendkívül körültekintően tervezték meg, feladatuk pedig a rombolás, a felkelésre buzdítás, a merénylet. (Huszár János 1999, 7.) Ugyanebben az időben használták a különleges alakulat elnevezést a következőképpen: „... *ejtőernyős ugrás kiképzés bevezetését tervezem, úgy a LÜH⁴ személyzete, mint a honvédség különleges alakulatai/gránátosok/ számára*”. (Huszár János 1999, 7.)

Érdekesség, hogy a gránátos csapatok megalakítása – csakúgy, mint az első ejtőernyős csapatok megalakítása – Huszár János szerint egyaránt Bertalan Árpád

⁴ Magyar Királyi Légügyi Hivatal

nevéhez kapcsolódik. (Huszár János 1999, 9.) 1938-ban már a gránátos csapatokról nem, azonban az ejtőernyősökről, azok kiképzéséről egyre több szó esett.

Funkciójukat tekintve a gránátos és az ejtőernyős csapatok nem igazán különböztek egymástól, a hadműveleti területre való kijuttatás azonban eltérő volt. Az első felkészítés 1938. május 3-án, Szentendrén kezdődött Stefán Valér százados vezetésével, amelynek résztvevőit diverzáns kiképzés mellett felderítői alkalmazásra szánták.

Ugyanez év szeptember 11-én alakult meg egy katonai kísérleti keret Bertalan Árpád százados vezetésével (Boda József – Ruszin Romulusz 2012, 20.), aki a katonai ejtőernyőzés meghonosításának és fejlesztésének, az ejtőernyős kultúra kialakításának méltán híressé vált alakja. Nevét két magyar alakulat is felvette, ezzel tisztelve munkásságának. Bertalan Árpád vezetésével alakult meg 1939. október 1-én a magyar királyi honvéd 1. Ejtőernyős Század, ami 1940-re zászlóalj szintű elemmé vált. Feladatai tekintetében egy 1941 év eleji felterjesztés ad információt. Eszerint „... *ipartelepek, közlekedési gócpontok, vasutak, úttestek, műtárgyak, távíró-, távbeszélő és rádióösszeköttetések és központok, víz és áramvezetékek, élelem-, üzemanyag és egészségügyi raktárak elrombolása; repülőterek rombolása, szorosok elzárása vagy szabaddá tétele, valamely fontos terepszakasz időleges megszállása a földi gyorscsapatok megérkezéséig; hírveréssel /propagandával/ és egyéb cselekményekkel az ellenséges polgári lakosság megfélemlítése*”. (Huszár János 1999, 49.)

Ami a feladat-végrehajtást illeti, ez a meghatározás párhuzamot mutat a különleges műveletek egyes speciális részfeladataival. Feltételezi, hogy stratégiai szintű tevékenység gyors végrehajtására tervezték a zászlóalj-szintű erőt. Az ejtőernyős zászlóaljat kétszer vetették be, azonban a második világháborúban több alkalommal is gyalogos harcok során bizonyították rátermettségüket az alakulatban szolgáló katonák.

Az elit alakulatokhoz sorolt katonai elemek közé tartozik az 1939. október 1-jén megalakított m. kir. kárpátaljai 1. honvéd hegyidandár (Illésfalvi Péter 2000, 750.), amit az ejtőernyős zászlóaljhoz hasonlóan egy úgynevezett „hegyi gyakorló csoport” kialakítása előzött meg a kiképzési feladatok összeállítására. A hegyi dandár feladatai tekintetében a jelenlegi meghatározás szerinti különleges műveleti csoportoknak nem igazán tesz eleget, hiszen feladata a Kárpátokban 1500–2000 méter magasságban a határ megbízható zárása, a csempészések és átszökések megakadályozása. (Illésfalvi Péter 2000, 755.) Azonban egyes alegységek, mint a gyorsreagálású 3. hegyi zászlóalj, ami gyors mozgásra és önálló harcra is képes alakulatnak minősült, bizonyos tekintetben megfelel a kitételeknek. (Illésfalvi Péter 2000, 755.) A hegyi dandár magas hegységekben végrehajtott feladatai nem szokványos harctevékenységeket foglalnak magukba, melyek a körülményeknek megfelelően a megszokott, hagyományostól gyakran eltérő harceljárásokat alkalmaztak.

Következtetések

A hadtörténelemben mind magyar, mind külföldi szakirodalom megemlékezik a magyar katonák kiváló feladat-végrehajtásáról. Sok esetben elit elnevezéssel illetik egy-egy fegyvernem képviselőit.

A jelen tanulmányban a Magyar Honvédség Különleges Műveleti Doktrínája által megfogalmazott, feladatra vonatkozó kitételek alapján kívántam bemutatni, hogy

a magyar történelem során több olyan, reguláris szerveződésű fegyvernemi erő is létezett, amely – katonai elitként – kapcsolatba hozható a különleges műveleti erőkkel.

Kismértékű hasonlóságot véltem felfedezni az 1. honvéd hegyidandárral, mely nem megszokott harceljárásai miatt köthető a különleges műveleti erőkhöz. Ezzel szemben az I. világháborús rohamcsapatok esetében a közvetlen műveletek feladatcsoportban vonható párhuzam. A huszárság nagy hasonlóságot mutat a különleges műveleti erőkkel a feladatrendszer fő szempontjait tekintve. Példák bizonyítják a külföldi erők kiképzésében történő szerepvállalásukat, ezen kívül a felderítés és a közvetlen műveletek vonatkozásában is vannak bizonyítékok a különleges képességek tekintetében.

Az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár két olyan alakulatból keletkezett, melyek mindegyike jogelődjének tekintette az első ejtőernyős alakulatot. Konkrét események bemutatásával szemléltettem, hogy nemcsak eredet, hanem feladatok tekintetében is párhuzamot lehet vonni az ejtőernyős fegyvernem és a különleges műveleti alakulatok között.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boda József – Ruszin Romulusz: Levegőből harcba – A magyar katonai ejtőernyőzés története és változó feladatrendszere. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2012.
- Bodoróczki János: A különleges erők történetének áttekintése. Hadtudományi szemle, 2013/4. szám, pp. 1–10.
- Bolgár Judit: Viselkedési kockázat veszélyhelyzetben. Repüléstudományi Közlemények, 2013/2. szám, pp. 32–38.
- Csikány Tamás: A Magyaros tető elfoglalása 1917. március 8-án. Aetas, 2011/1. szám, pp. 5–24.
- Erstók János (főszerk.): Nemzeti évfordulóink 2010. Budapest, Balassi Intézet, Nemzeti Évfordulók Titkársága, 2009.
- Horváth Csaba: A magyar katonai felderítés története a kezdetektől 1945-ig. Debrecen, Püldo Kiadó, 2006.
- Huszár János: Honvéd ejtőernyősök Pápán 1939–1945. Pápa, Jókai Kör, 1999.
- Illésfalvi Péter: A hegyicsapatok megszervezése a magyar királyi honvédségnél 1939–1940-ben. Hadtörténelmi Közlemények, 2000/4. szám, pp. 743–770.
- Jobbágy Zoltán: A csapathagyományok és a katonai hagyományok közelítésében rejlő lehetőségek a Magyar Honvédség megtartó erejének növelése érdekében. Seregszemle, 2010/1. szám, pp. 155–159.
- Knie C J.: Special Forces Skills: Are They Special Enough? USAWC Strategy Research Project. US Army War College, Carlisle Barracks, PA. 2002.
- Magyar Honvédség Különleges Műveleti Doktrína 1. kiadás. MH DOFT kód: MD 3.5 (1) Magyar Honvédség kiadványa, 2014.
- Szekeres György: Katonai döntések sajátosságai az interkulturális műveleti területen. Társadalom és honvédelem, 2012/12, pp. 466–476.
- Szekeres György – Pix Gábor: Az együttműködés lehetősége az információs műveletek humándimenziójában. Humán Szemle, 2006/különszám, pp. 174–180.
- Zachar József (szerk): A magyar huszár. Budapest, Corvina Kiadó, 2000.
- Zachar József: Távoli csata-magyar résztvevőkkel: Malplaquet, 1709. szeptember 11. Hadtörténelmi közlemények, 2009/ 4. szám, pp. 940–959.

Völgyi Zoltán: A személyközi kapcsolatokon alapuló információs műveleteket végrehajtó állomány kiképzésének pszichológiai támogatása. Honvédségi Szemle, 2017/3. szám, pp 87–97.